

VUE DU PALAIS DES PAPES EN 1617, d'après un dessin du P. Martellange.
(Cab. des Estampes, Bibl. Nat.)

Spory i ruchy reformatorskie w Kościele

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film](#)
- [Film + Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Historia powszechna. XIV–XV w. Wybór tekstów*, oprac. M. Małowist, Warszawa 1954, s. 135–137.
- Źródło: oprac. Encyklopedia PWN online.
- Źródło: *Historia powszechna XIV–XV w.*, oprac. M. Małowist, Warszawa 1954, s. 281.

- Cytat za: *Upadek średniowiecznego życia kościelnego i próby naprawy*, w: old.luteranie.pl [dostęp: 31.03.2022].
- Źródło: *Odezwa oficerów Legii Naddunajskiej z prośbą o dymisję (29 marca 1801)*, [w:] *Wybór tekstów źródłowych z historii Polski w latach 1795–1864*, oprac. S. Kieniewicz, T. Mencil, W. Rostocki, Warszawa 1956, s. 90–91.
- Źródło: Monika Frenkiel, *Polski pirat z Karaibów*, dostępne online tawernaskipperow.pl.
- Źródło: *Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna Wydawnictwa Gutenberga*, t. 9, Kraków 1930, s. 202–203.
- Źródło: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 18, oprac. J. Pachowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1973, s. 161.

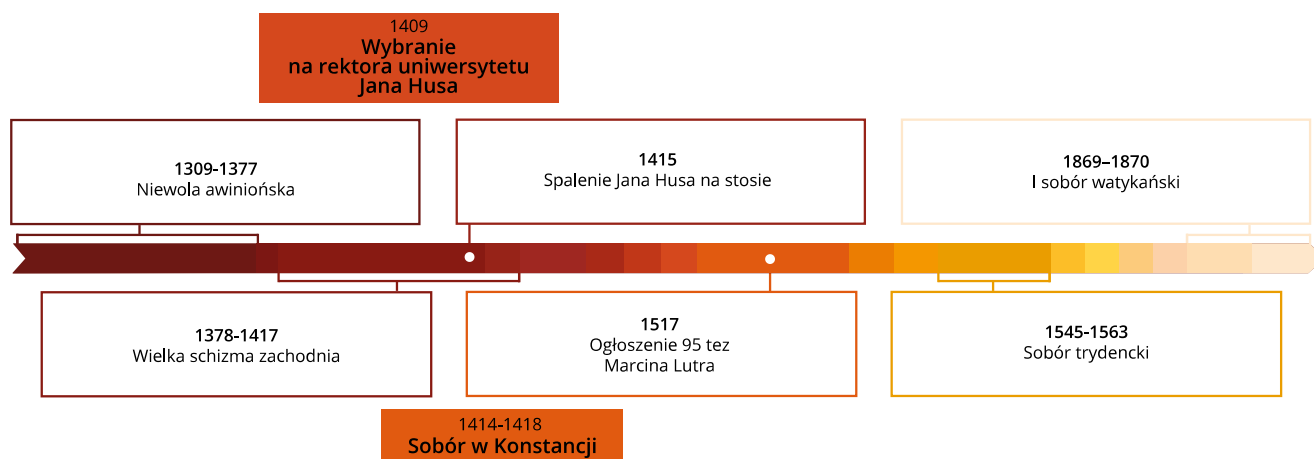

Spory i ruchy reformatorskie w Kościele

Pałac papieski w Awinionie na szkicu Étienne'a Martellange'a. W latach 1309–1377 Awinion pełnił funkcję stolicy apostolskiej. Formalnie miasto kupił w 1348 r. papież Klemens VI. Zapłacił królowej Joannie Neapolitańskiej 80 tys. złotych guldenów. Po 1377 r. zasiadali tu papieże konkurujący z papieżami z Rzymu.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Nowe prądy ideowe w chrześcijaństwie były odpowiedzią na wstrząs, jaki wywołały w Europie zeświecczenie kleru i wielka schizma zachodnia, która polegała na równoczesnym urzędowaniu dwóch, a nawet trzech papieży. Wiklefizm i husytyzm krytkowały hierarchiczną strukturę Kościoła, koncyliaryzm osłabiał dominację papieży nad wspólnotą wierzących, a tzw. *devotio moderna* (łac., nowoczesna pobożność) akcentowała znaczenie pobożnego życia i indywidualnej religijności.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

- Przeanalizujesz przebieg wielkiej schizmy zachodniej.
- Przedstawisz podłoże rywalizacji soboru i papieżstwa o prymat w Kościele.
- Opisziesz ruchy uznane za heretyckie, które przed Marcinem Lutrem i Janem Kalwinem domagały się reform hierarchii kościelnej i katolickiej doktryny wiary.

Wielka schizma zachodnia

W latach 1309–1377 siedmiu kolejnych papieży rezydowało w należącym od 1348 r. do papieństwa Awinionie w Prowansji. Wszyscy ci papieże byli Francuzami i uważali, że w Rzymie ich życiu zagrażają spiski włoskich [kardynałów](#). Awiniońskich papieży wspierali królowie Francji, ale oznaczało to dla władzy kościelnej uzależnienie oraz zagrożenie polityczne i militarne ze strony monarchii francuskiej. Gdy [kuria](#) znajdowała się w Awinionie, szerzyły się w niej [nepotyzm](#) i [symonia](#). Był to okres upadku autorytetu papieństwa i częściowo także autorytetu duchowieństwa diecezjalnego.

Ostatni z papieży niewoli awiniońskiej Grzegorz XI zdecydował się powrócić do Rzymu i wkrótce potem (w 1378 r.) zmarł. Jego następca Urban VI szybko musiał się zmierzyć z buntem większości kardynałów. Wpłynęły na to okoliczności jego wyboru na papieża, które były dyskusyjne, ponieważ w czasie obrad kardynałów ludność miasta manifestowała na ulicach, domagając się Rzymianina, a przynajmniej Włocha, jako głowy Kościoła, aby zapobiec jego przenosinom do Awinionu. W dodatku Urban VI miał gwałtowny charakter i wcale nie zamierzał się dzielić z innymi przedstawicielami kleru władzą ani pieniędzmi, rosło więc grono jego przeciwników. Zwołali oni konkurencyjne [konklawe](#), a następnie wybrali innego papieża: Francuza Klemensa VII. Ogłoszono to 21 września 1378 r. i dzień ten można uznać za początek [wielkiej schizmy zachodniej](#).

Antypapież Klemens VII, mimo silnego poparcia politycznego, nie zdobył zbrojnie Rzymu i nie obalił Urbana VI. Osiadł więc w papieskim Awinionie, a chrześcijaństwo formalnie podzieliło się na dwie [obediencje](#): rzymską i awiniońską. Poszczególne kraje europejskie deklarowały oficjalne poparcie albo dla papieża rezydującego w Rzymie (m.in. państwa Europy Środkowej, Anglia i Irlandia, Szwecja, Norwegia, Dania, większość Niemiec, państwo zakonu krzyżackiego), albo dla papieża, który siedzibę miał w Awinionie (Francja, Kastylia, Nawarra, Sabaudia, Szkocja, a także [joannici](#)). Bywało, że niektóre księstwa Świętego Cesarstwa Rzymskiego, jak również Portugalia i Królestwo Neapolu zmieniały strony.

Oblężenie papieża Urbana VI przez króla neapolitańskiego Karola III w zamku w Nocerze; ilustracja z XV-wiecznej włoskiej kroniki. Władca, ekskomunikowany przez papieża, poparł decyzję kardynałów francuskich, którzy obrali antypapieża Klemensa VII, został jednak odparty przez zwolenników Urbana VI. Wyjaśnij, dlaczego Francuzi nie chcieli się zgodzić na powrót kurii do Rzymu.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Świat chrześcijański był coraz bardziej zmęczony istniejącym podziałem, konfliktami i sporami między konkurentami do Piotrowego tronu oraz władzy duchowej nad wiernymi. Nadzieja na zakończenie schizmy zachodniej pojawiła się w 1408 r., gdy większość kardynałów z obydwu obediencji wypowiedziała posłuszeństwo swoim papieżom – zarówno Grzegorzowi XII, jak i nowo wybranemu papieżowi awiniońskiemu Benedyktowi XIII. Zakończenie podziału wśród duchownych miał przynieść zwołany w marcu 1409 r. **sobór** w Pizie. Wzięło w nim udział ponad 300 biskupów oraz wielu uczonych Kościoła. Jego uczestnicy ogłosili, że wspomniani papieże nie mają prawa do zasiadania na Piotrowym tronie, a następnie wybrali nowego papieża – Aleksandra V. Jak się szybko okazało, postanowienia soboru w Pizie nie tylko nie rozwiązały kryzysu w Kościele zachodnim, ale jeszcze go pogłębiły. Ponieważ Benedykt XIII i Grzegorz XII nie zamierzali się podporządkować soborowym decyzjom, a Aleksander V nie zdobył powszechnego poparcia, obok już istniejących powstała trzecia obediencja – pizańska. Oznaczało to, że oficjalnie Kościołem rządziło aż trzech skonfliktowanych ze sobą papieży. Aleksander V wkrótce umarł, ale jego następcą Jan XXIII został pozbawiony stanowiska dopiero w 1415 r. – przez kolejny sobór w Konstancji.

Sobór w Konstancji i zakończenie podziału

To właśnie Jan XXIII namówił cesarza Zygmunta Luksemburczyka, aby ten zwołał do Konstancji sobór, który miał umożliwić reformę papieżstwa, a jednocześnie zakończyć schizmę zachodnią. Liczył, że uczestniczący w zgromadzeniu duchowni poprą go i uznają

jego wybór za legalny. Stało się inaczej: obradujący w latach 1414–1418 sobór jednomyślnie zasugerował trzem urzędującym papieżom abdykację.

Papież pizański Jan XXIII uciekł z Konstancji, został jednak schwytany i uwięziony, a sobór formalnie pozbawił go urzędu, czemu ten się podporządkował. Papież rzymski Grzegorz XII początkowo nie chciał uznać soboru, którego sam nie zwołał, ale zdecydował się na rozwiązanie kompromisowe: oświadczył, że nie będzie ubiegał się ponownie o Piotrowy tron, a w zamian delegaci nadali mu tytuł kardynała biskupa Świętego Kościoła Rzymskiego i tym samym przyznali Grzegorzowi XII pierwsze miejsce w Kościele po przyszłym papieżu. Najdłużej zrzeczenia tytułu odmawiał Benedykt XIII, który twardo obstawał przy legalności własnego wyboru. Gdy jednak pozostało mu poparcie zaledwie czterech kardynałów i całkowicie utracił wsparcie polityczne, jego protesty nie miały już większego znaczenia. Po śmierci Benedykta XIII nadal wybierano kolejnych awiniońskich papieży, przy czym mieli oni znaczenie jedynie na poziomie lokalnym. A pierwszym po wielkiej schizmie zachodniej „wspólnym” papieżem został kardynał Otto Colonna, który przyjął imię Marcina V.

Marcin V koronowany na papieża podczas soboru w Konstancji; ilustracja z *Kroniki soboru w Konstancji* Ulricha von Richentala z XV wieku. Zwróć uwagę na czerwone nakrycia głowy na herbach, co one symbolizują?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Koncyliaryzm i zwycięstwo silnej władzy papieskiej

Sobór w Konstancji, który przez kilka lat sprawował faktyczną władzę w Kościele, odegrał niezwykle istotną rolę w rozwoju tzw. [koncyliaryzmu](#). Ten nurt w Kościele średniowiecznym, który rozwinął się w środowisku uniwersyteckim Paryża i był popularny wśród części teologów oraz przedstawicieli wyższego duchowieństwa, głosił wyższość soboru nad papieżem. Koncyliaryści uważali, że to sobory są najwyższą władzą Kościoła, mają także władzę sędziowską nad papieżem. W Konstancji postanowiono, że sobory powinny odbywać się cyklicznie, a papież musi przestrzegać ich postanowień.

Nie zakończyło to jednak sporu rzeczników koncyliaryzmu ze zwolennikami silnej władzy papieskiej. Nasilił się on podczas pontyfikatu Eugeniusza IV, następcy Marcina V, na który przypadły obrady zwołanego w 1431 r. soboru w Bazylei. Jego uczestnicy dążyli do coraz większego ograniczenia roli papieża; pojawiły się nawet postulaty, aby następca św. Piotra był po prostu urzędnikiem, odwoływanym uchwałą soboru. Kościołowi groził ponowny

podział, ponieważ część obradujących postanowiła wybrać własnego papieża. W tej sytuacji Eugeniusz IV przeniósł obrady do Ferrary, a po wybuchu zarazy w 1439 r. – do Florencji, doprowadził do przegłosowania uchwały uznającej sobór w Bazylei za nielegalny.

XV-wieczna ilustracja przedstawiająca sobór kontynuowany we Florencji; drzeworyt z *Kroniki norymberskiej*. Wskaż postać papieża. W jaki sposób został on przedstawiony?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Ciekawostka

W XVII w. zasady koncyliaryzmu weszły we Francji do tzw. artykułów gallikańskich. Gallikanizm był francuskim ruchem polityczno-religijnym zmierzającym do uniezależnienia Kościoła francuskiego od władzy papieskiej i ograniczenia uprawnień papieża, a powiększenia władzy królów Francji. Rozwinął się szczególnie po soborach w Konstancji i Bazylei. Doktryna ta funkcjonowała w polityce francuskiej aż do początku XX w., gdy rozdzielono Kościół i państwo; np. w 1516 r. królowie francuscy uzyskali prawo obsadzania biskupstw oraz wyższych stanowisk kościelnych. W 1682 r. natomiast uchwalono m.in. niezależność królów francuskich od papieża, wyższość soboru nad papieżem i zależność władzy papieża od prawa kościelnego, a jego nieomyłności – od zgody całego Kościoła.

Ostatecznie zwolennicy koncyliaryzmu przegrali w tym sporze, a Eugeniuszowi IV udało się odbudować pozycję papiestwa. Koncyliaryzm został potępiony przez wielu papieży oraz zwołany w drugiej połowie XIX w. Sobór Watykański I. Warto jednak zaznaczyć, że schizma i ciągłe konflikty oraz walki w Stolicy Apostolskiej niezwykle mocno podważyły wśród wiernych autorytet papieża. Sytuację pogarszała wątpliwa postawa moralna wielu papieży: z jednej strony ich polityka fiskalna, a z drugiej nepotyzm, nieprzystojący

duchownym luksus i zamiłowanie do przepychu. Wielka schizma zachodnia przyczyniła się do późniejszej [reformacji](#). Ale nim Marcin Luter przybił na kościelnych drzwiach w Wittenberdze swoje tezy, pojawiały się inne ruchy postulujące odnowę katolicyzmu.

Ruchy reformatorskie. Wiklefizm

Jednym z prekursorów reformacji, do której dojdzie na początku XVI w., był John Wycliffe (ok. 1329–1384), profesor teologii uniwersytetu w Oksfordzie oraz zwolennik reform Kościoła w oparciu o nauki Ewangelii. Sprzeciwiał się on bogactwu Kościoła oraz władzy papieża, potępiał nieskromne i grzeszne zachowanie duchownych. W doktrynie katolickiej odrzucał pojęcie czyśćca, był również przeciwny [celibatowi](#), pielgrzymkom, sprzedaży odpustów i kultowi świętych. Pod koniec życia dowodził, że to Biblia powinna być największym autorytetem dla chrześcijan, natomiast instytucja papieństwa jest niebiblijna, ruch klasztorny – w sposób nieodwracalny zepsuty, a urzędy kościelne i sakramenty są nieważne z powodu niemoralności księży.

Kościół katolicki zwalczał poglądy Wycliffe'a. Nie zgadzał się ani na dokonane przez uczzonego tłumaczenie Pisma Świętego na angielski – język prostego ludu, ani na postulowane przez niego reformy. Sobór w Konstancji nakazał spalenie ksiąg Wycliffe'a. W 1428 r., już po jego śmierci, na polecenie papieża Marcina V kości teologa wykopano z grobu, zmiażdżono, spalono, a popiół wrzucono do rzeki.

Mural w ratuszu w Manchesterze przedstawiający proces Johna Wycliffe'a w 1377 roku. Wówczas teolog stanął przed trybunałem kościelnym, a papież Grzegorz XI potępił 19 tez z nauk Wycliffe'a. Popularność i znaczenie angielskiego filozofa były jednak na tyle duże, że ostatecznie skazano go tylko na opuszczenie Oksfordu i powrót na probostwo.

Zwróć uwagę, w jaki sposób autor przedstawił Wycliffe'a oraz papieża.

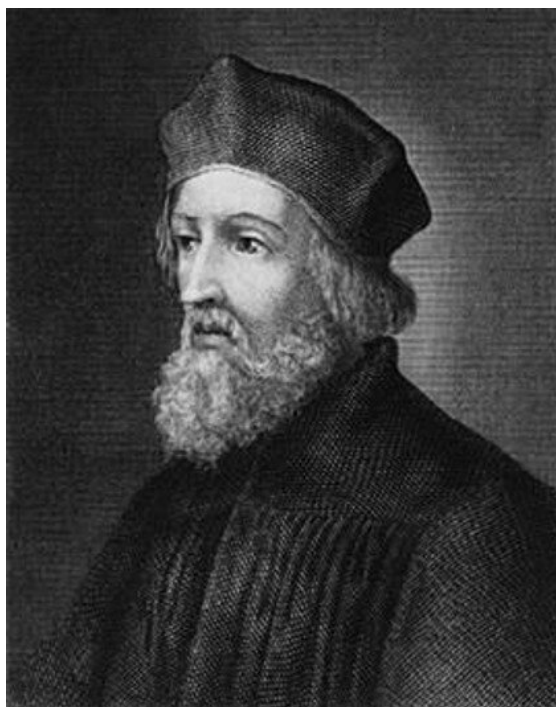
Źródło: domena publiczna.

Wycliffe zainspirował ruch [lollardów](#), wędrownych kaznodziejów, którzy dalej szerzyli jego idee. Prace Wycliffe'a były inspiracją także dla innego średniowiecznego intelektualisty – Jana Husa, czeskiego reformatora religijnego. Husytów utożsamiano z wiklefistami i lollardami.

Husytyzm

Jan Hus (ok. 1370–1415) już na sto lat przed Marcinem Lutrem wystąpił z programem moralnej odnowy życia religijnego i walki z nadużyciami Kościoła.

Był duchownym i uczonym, rektorem Uniwersytetu Praskiego. Głoszone przez niego po czesku kazania przyciągały tłumy. On również domagał się reform w Kościele, m.in. powrotu do surowych i prostych zasad pierwotnego chrześcijaństwa, zmian w liturgii oraz udzielania komunii pod dwiema postaciami: chleba i wina. Wśród postulatów, które przejął od Johna Wycliffe'a, było hasło ograniczenia bogactwa duchowieństwa, do którego w Czechach należała wówczas połowa ziemi. Dla Husa jedynym kryterium wiary było Pismo Święte i życie zgodnie z zapisami Ewangelii, odrzucał więc autorytety kościelne. W 1403 r. arcybiskup praski uczynił go swoim doradcą, co umocniło pozycję Husa. Jednak ten sam duchowny pięć lat później zabronił Husowi wykonywania funkcji kapłańskich, a w 1411 r. sprawą uczonego i głoszonych przez niego poglądów zajęła się bezpośrednio Kuria Rzymska. Jednocześnie na początku XV w. na Uniwersytecie Praskim, na którym Hus wykładał, doszło do podziału na niemieckie stronnictwo wierne Kościołowi katolickiemu i jego doktrynie oraz grupę czeskich patriotów i reformatorów, zwolenników Wycliffe'a.

Jan Hus. Dzień jego śmierci jest dziś w Czechach świętem państwowym. Często powtarzane przez Husa zdanie *Veritas omnia vincit* (łac., prawda wszystko zwycięży) trafiło w skróconej formie na flagę czeskich prezydentów.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

W tym czasie Kościołem katolickim rządziło trzech papieży. Hus publicznie dawał wyraz oburzeniu z powodu sprzedaży odpustów przez jednego papieża w celu uzyskania pieniędzy na walkę z konkurentem do Piotrowego tronu. Gdy uczony został za to wezwany do Rzymu, odmówił stawienia się. W odpowiedzi całą diecezję praską ukarano zakazem udzielania sakramentów. Hus wyjechał więc z Pragi na południe Czech, gdzie jego zwolennicy udzielili mu schronienia i zapewnili odpowiednie warunki do pracy literackiej.

Głoszony przez Jana Husa program reformy Kościoła połączony z obroną i popularyzacją języka czeskiego oraz czeskiej tożsamości narodowej zyskał popularność nie tylko wśród chłopów i mieszczan, ale nawet części lokalnych panów feudalnych i duchowieństwa, oburzonego m.in. wzrostem znaczenia kleru niemieckiego.

Obraz XIX-wiecznego niemieckiego malarza Karla Friedricha Lessinga przedstawiający Jana Husa na soborze w Konstancji.

Zastanów się, dlaczego poglądy Husa zostały potępione przez hierarchów Kościoła.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Wezwany na sobór w Konstancji, by wytłumaczyć się z błędów, Jan Hus pojechał tylko dlatego, że król Węgier i Niemiec Zygmunt Luksemburski wystawił mu list żelazny, zapewniający bezpieczeństwo i chroniący przed uwięzieniem. Mimo to na miejscu teologa aresztowano, tłumaczono, że królewski list jest wiążący dla władzy świeckiej, ale nie dla duchowieństwa. Szlachta czeska starała się ratować Husa. Zwolennikom Husa udało się doprowadzić do jego publicznych przesłuchań, na których częściowo obronił się przed zarzutami o herezję. Jego los przesądziło jednak negowanie boskiego pochodzenia władzy papieża – Kościół nie mógł pozwolić na podważanie pozycji i tak osłabionego wewnętrznymi sporami papieństwa. Hus odmówił publicznego przyznania się, że nauczał „heretyckich doktryn Wycliffe’a”, choć obiecano mu darowanie życia. Uczony został żywcem spalony na stosie 6 lipca 1415 roku. Na wieść o tym wydarzeniu w Pradze wybuchło powstanie przeciwko Zygmuntowi Luksemburskiemu, które ogarnęło całe Czechy i stało się początkiem wojen husyckich.

Ciekawostka

Devotio moderna (łac., nowoczesna pobożność) to ruch rozwijający się w XIV i XV w. wśród zamożnych, wykształconych mieszczan w Niderlandach i Nadrenii, a więc na terenach, które później poparły reformę Lutra. Ów nurt duchowości propagował ubóstwo i miłosierdzie. Jego inicjator, holenderski kaznodzieja Gerard Groote, został przywódcą Braci Wspólnego Życia. Zwolennicy ruchu zakładali dobrowolne stowarzyszenia bez ślubów zakonnych. Mieli żyć w ubóstwie i czystości. Byli przeciwni żebractwu, pracowali w dwóch niekontrolowanych przez cechy zawodach: kopisty manuskryptów i kucharza. Mogli też zarabiać, ucząc dzieci. Założyli ok. 100 domów, wśród których przeważały żeńskie. Najśłynniejszym wychowankiem ruchu był Tomasz à Kempis.

Słownik

celibat

(z łac. *caelibatus* – bezżeństwo) beżzenność praktykowana przez osoby duchowne, składające śluby czystości

kuria

(z łac. *curia* – zarząd, sąd) zespół kolegialnych urzędników duchownych, a także instytucja zarządzająca Kościołem; na czele kurii diecezjalnej stoi biskup, a na czele Kurii Rzymskiej – papież; istnieją też kurie zakonne

heretyk

(z łac. *haereticus*, gr. *hairesitikos* – odszczepieniec, odstępcą) wyznawca herezji, czyli poglądu religijnego sprzecznego z dogmatami i doktryną religijną przyjętą przez zwierzchników danego wyznania

husyci

członkowie ruchu religijnego i politycznego zapoczątkowanego przez Jana Husa, którego zwolennicy ogłosili w 1417 r. cztery artykuły praskie; domagali się w nich m.in. sekularyzacji dóbr kościelnych, odebrania duchowieństwu władzy świeckiej, komunii pod dwiema postaciami dla świeckich, karania za grzechy śmiertelne przez władzę świecką, wolności głoszenia kazań w językach narodowych oraz udziału świeckich w wyborze hierarchii duchownej; artykuły praskie były zbiorem postulatów wynikających z nauczania Jana Husa

joannici

Zakon Rycerzy Jerozolimskiego Szpitala św. Jana Chrzciciela (łac. *Ordo Militia Sancti Johannis Baptistae Hospitalis Hierosolimitani*); bractwo szpitalne przekształcone w zakon

rycerski; w jego skład wchodzili zakonnicy różnej narodowości, głównie Włosi, potem Francuzi i Hiszpanie; po upadku Królestwa Jerozolimskiego joannici przenieśli się na Cypr i Rodos, a od XVI w. mieli swoje posiadłości także na Malcie

kardynał

(z łac. *cardinalis* – główny) w Kościele katolickim najwyższa po biskupie Rzymu godność kościelna, nadawana przez samego papieża; tytuł kardynała jest związany z konkretnym kościołem rzymskim (mogą być kardynałowie biskupi, kardynałowie prezbiterzy oraz kardynałowie diakoni), początkowo był więc przyznawany duchownym sprawującym godności w Rzymie; z czasem papieże zaczęli mianować kardynałami duchownych z całej Europy, a potem świata, podczas nominacji nadawali im tytułarną (lecz nie faktyczną) opiekę nad wybranym rzymskim kościołem

koncyliaryzm

doktryna Kościoła katolickiego popularna w XV wieku, o wyższości soboru nad papieżem

konklawe

(z łac. *conclave* – pokój zamykany na klucz) zamknięte i niepodlegające wpływom z zewnątrz obrady kardynałów wybierających papieża

lollardowie

członkowie ruchu plebejsko-religijnego w Anglii i Szkocji w XIV i XV w.; występowali przeciwko nadużyciom kleru, celibatowi księży, postulowali likwidację majątków kościelnych i zmianę pańszczyzny na system dzierżawy ziemi; przywódcami tego ruchu byli wędrowni kaznodzieje i biedniejsi księża; *lollen* w ówczesnym holenderskim oznaczało „mamrotać”, a księża ci półgębkiem głosili rewolucyjne tezy, stąd nazwa ruchu

nepotyzm

(z łac. *nepos*, D. *nepotis* – wnuk, potomek) faworyzowanie członków rodziny przy obsadzaniu stanowisk i przydzielaniu godności

obediencja

(z łac. *oboedientia* – posłuszeństwo) w czasie wielkiej schizmy zachodniej nazywano tak obszary posłuszne któremuś w dwóch z papieży: rzymskiemu lub awiniońskiemu

pontyfikat

(z łac. *pontificatus* – urząd i władza pontyfika, papieża, od łac. *pontifex* – pontyfik, budowniczy mostów) okres sprawowania godności papieskiej

reformacja

(z łac. *reformatio* – przekształcenie, odmiana) ruch religijny w Europie w XVI w. o podłożu społeczno-politycznym zapoczątkowany w Niemczech przez Marcina Lutra, dążący do przeprowadzenia reform w zakresie doktryny, kultu i organizacji oraz obyczajów

sobór

w Kościołach chrześcijańskich spotkanie biskupów danego Kościoła zwołane w celu ustanowienia praw kościelnych

symonia

(z łac. *simonia*) inaczej: świętokupstwo, handel godnościami i urzędami kościelnymi, sakramentami oraz dobrami duchowymi; był to powszechny problem Kościoła w średniowieczu, termin pochodzi od Szymona Maga (Simona Magusa), który chciał kupić od apostołów dar udzielania Ducha Świętego

wielka schizma zachodnia

okres w dziejach Kościoła charakteryzujący się jednoczesnymi rządami dwóch lub więcej papieży, trwał od 1378 r. i zakończył się wraz z wyborem Marcina V podczas soboru w Konstancji

Słowa kluczowe

Awinion, wielka schizma zachodnia, papież, husytyzm, koncyliaizm, wiklefizm, *devotio moderna*, Konstancja, sobór, Europa późnego średniowiecza

Bibliografia

M. Banaszak, *Historia Kościoła katolickiego*, t. 3, *Czasy nowożytne 1517–1758*, Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej, Warszawa 1989.

P. Chaunu, *Czas reform. Historia religii i cywilizacji (1250–1550)*, tłum. J. Grosfeld, Warszawa 1989.

W. Tasak, *Reformacja. Sukces czy porażka?*, Warszawa 2017.

Film

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmami i wykonaj polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D32hPmm9>

Film na temat sporów i ruchów reformatorskich w Kościele.

Polecenie 2

Opisz pierwszą falę reformy monastycznej.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Wymień przyczyny powstania reformatorskich ruchów heretyckich.

Twoja odpowiedź

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D32hPmm9>

Film na temat sporów i ruchów reformatorskich w Kościele.

Polecenie 4

Wyjaśnij, czym była reforma gregoriańska. Podaj jej główne założenia.

Tvoja odpowiedź

Polecenie 5

Wymień konsekwencje wprowadzenia reformy gregoriańskiej. Wyjaśnij, jaki był jej wpływ na wybuch sporu o inwestyturę.

Tvoja odpowiedź

Film + Sprawdź się

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmami i wykonaj polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DAYRNoTbi>

Film nawiązujący do niewoli awiniońskiej i wielkiej schizmy zachodniej.

Polecenie 2

Wskaż przyczyny wielkiej schizmy zachodniej. Wyjaśnij, na czym ona polegała.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Wymień konsekwencje postanowień soboru bazylejskiego.

Twoja odpowiedź

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DAYRNoTbi>

Film nawiązujący do ruchów reformatorskich.

Polecenie 4

Wyjaśnij, czym jest *devotio moderna*. Podaj założenia tego nurtu.

Twoja odpowiedź

Polecenie 5

Wymień założenia wiklefizmu.

Tvoja odpowiedź

Pokaż ćwiczenia:

Zapoznaj się z fragmentami tekstu źródłowego i wykonaj kolejne polecenia.

((Fragment A

Już Bonifacy VIII, ostatni z potężnych papieży średniowiecznych (VIII, 3), został upokorzony i nawet uwięziony w Anagni przez króla francuskiego [...]. Ten sam król skłonił w r. 1309 papieża Klemensa V, Francuza, by osiadł na stałe w Avignonie, w południowej Francji.

Cytat za: *Upadek średniowiecznego życia kościelnego i próby naprawy*, w: old.luteranie.pl [dostęp: 31.03.2022].

((Fragment B

Grzegorz XI zmarł już w następnym roku po powrocie do Rzymu. Następcą jego wybrano Włocha, Urbana VI. Niezadowoleni z tego kardynałowie francuscy, wybrali spośród siebie drugiego papieża, Klemensa VII, który osiadł w Avignonie. Chrześcijaństwo łacińskie podzieliło się na dwa obozy; jedne narody uznawały papieża rzymskiego, drugie awiniońskiego; a rozłam ten, zwany wielką schizmą zachodnią, trwał blisko 40 lat. Sobór w Pizie chciał w r. 1409 zażegnać ten rozłam, żądając, by obaj ówcześni papieże ustąpili na rzecz nowego, jednego papieża, obranego przez sobór. Ale przez to stan schizmy tylko się pogorszył; do dwu dotychczasowych (papieży: rzymskiego i awiniońskiego, przybył jeszcze trzeci, pizański, który zaczął urzędować w miejscu obrad soboru. Dopiero w r. 1417 zdołał sobór w Konstancji przywrócić Kościołowi zachodniemu jedność pod zwierzchnictwem papieża rzymskiego.

Cytat za: *Upadek średniowiecznego życia kościelnego i próby naprawy*, w: old.luteranie.pl [dostęp: 31.03.2022].

((Fragment C

Takie rozwiązanie wzmocniło papieństwo politycznie, ale nie zdołało przywrócić mu powagi moralnej. Przeciwnie stan moralny papieństwa przedstawia się coraz gorzej. Jak niegdyś w wieku X nie różni się dwór

papieski w XV stuleciu niczym od współczesnych upadłych moralnie włoskich dworów książęcych. Przepych, przekupstwo, rozpusta, wiarołomstwo, trucicielstwo rządzą w Rzymie i na Watykanie. Papieże szafują majątkiem kościelnym na rzecz krewnych, wśród których nie brak nawet ich własnych synów; nadużywają naczelnej władzy kościelnej, by zdobywać dla nich trony książęce, w ogóle kierują się w rządach Kościoła osobistymi interesami. Czasy te zwie historia okresem nepotyzmu w Kościele. Papież Innocenty VIII i Aleksander VI mieli synów i córki, które wyposażali kosztem państwa kościelnego.

Cytat za: *Upadek średniowiecznego życia kościelnego i próby naprawy*, w: old.luteranie.pl [dostęp: 31.03.2022].

Jak nazywał się władca wymieniony we fragmencie A, który wdał się w konflikt z papieżem Bonifacym VIII i skłonił papieża Klemensa V, by osiadł na stałe w Awinionie?

☐ Filip III Śmiały

☐ Karol IV Piękny

☐ Karol IV Luksemburski

☐ Filip IV Piękny

Na podstawie zamieszczonych tekstów rozstrzygnij, czy sytuacja opisana we fragmencie A była przyczynkiem do wydarzeń opisanych we fragmencie B. Dlaczego określa się ten okres niewolą?

Rozstrzygnięcie: ▼

Tvoja odpowiedź

Zapoznaj się z materiałami źródłowymi, a następnie wykonaj polecenia.

Źródło A

((W sobotę po Wszystkich Świętych (1414 r.) przybył osobiście a)..... ubezpieczony glejtem, otrzymanym od króla węgierskiego b).....; poprzednio napisał on i otwarcie oświadczył w Pradze, że każdemu gotów jest zdać sprawę ze swej wiary na soborze w c)..... Ale na nic się zdał glejt królewski. Na skutek oskarżeń i oszczerstw przewrotnych duchownych czeskich, a zwłaszcza prałatów praskich, schwytano go w piątek po świętej Katarzynie tegoż roku, podstępnie wezwano na publiczną dysputę wobec soboru, papieża i kardynałów, wtrącono do ciężkiego więzienia w klasztorze braci kaznodziejów, w okolicy jeziora i otoczono strażą różnej narodowości.

Źródło: *Historia powszechna XIV–XV w.*, oprac. M. Małowist, Warszawa 1954, s. 281.

Źródło B

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

⌘ Cztery artykuły praskie – 1421 r.

My, burmistrz, rajcy, ławnicy i cały lud miasta Pragi, stolicy królestwa czeskiego i innych wiernych temu królestwu – postanawiamy etc. Po pierwsze: by w królestwie czeskim swobodnie i bezpiecznie głoszone słowo Boże i by księża głosili je bez przeszkód [...]. Po drugie: by Ciało i Krew najświętszego ukrzyżowanego Chrystusa Pana rozdawane były pod postacią chleba i wina, wszystkim wiernym wolnym od grzechu śmiertelnego, jak postanowił Chrystus. Pan i Zbawca [...]. Po trzecie: by (księżom) odebrano i zniesiono ich świecką władzę nad bogactwem, dobrem doczesnym, szkodzącą ich stanowisku, i aby księża dla zbawienia swego wrócili do reguły Pisma św. i żywota apostolskiego, jaki wiódł Chrystus ze swymi apostołami. Po czwarte: by wszystkie grzechy śmiertelne zwłaszcza jawne, a także inne występki przeciw prawu bożemu karano i potępiano (niezależnie) od stanowiska (grzeszącego). Śmierci są godni ci co popełniają grzechy i ci co potakują (grzechom takim) jak: rozpusta, obżarstwo, cudzołóstwo, złodziejstwo, grabież, nienawiść, kłamstwo, krzywoprzysięstwo, zbędna praca, czary, żądza bogactwa, lichwa, a wśród księży: świętokupstwo, kacerstwo, branie pieniędzy za chrzest, za bierzmowanie, za spowiedź, za komunię, za oleje święte, za wodę (święconą), za msze, targowanie się, kupowanie i sprzedawanie mszy, (branie pieniędzy) za msze modlitwy za zmarłych, od postów, za msze zaduszne i inne rzeczy, za kazania za pogrzeb, od (bicia w) dzwony, za po święcenie kościołów, ołtarzy i kaplic, za probostwa, za stanowiska i prałatury, za dostojęstwa, za odpusty; (dalej) stąd wynikające herezje i hańbiące Kościół Chrystusowy: cudzołóstwo i przekłete płodzenie synów i córek, inne rozpusty, gniew, kłótnie, zwady, obmowa, pozywanie, dręczenie prostego ludu, ograbianie go, (ściąganie) opłat, danin i ofiar. Każdy sprawiedliwy syn swej matki, kościoła świętego, wyrzec się i sprzeciwiać temu, nienawidzić jak diabła i mieć to w obrzydzeniu.

Przeczytaj uważnie źródło A i uzupełnij luki w tekście odpowiednimi wyrazami.

a

b

c

Rozstrzygnij, czy przedstawione na ilustracji w źródle B wydarzenie było konsekwencją zdarzeń opisanych w źródle A. Krótko uzasadnij odpowiedź.

Rozstrzygnięcie: tak ▼

Podaj nazwę ruchu politycznego, który przyczynił się do spisania tez wymienionych w źródle C. Sformułuj pięć argumentów, które uzasadniają podaną przez siebie odpowiedź.

Nazwa ruchu:

Dla nauczyciela

Autor: Joanna Kalinowska

Przedmiot: Historia

Temat: Spory i ruchy reformatorskie w Kościele

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

XI. Europa późnego średniowiecza. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 1) wyjaśnia przyczyny kryzysu idei władzy uniwersalnej w Europie późnego średniowiecza;
- 2) charakteryzuje kryzysy polityczne, społeczne i religijne późnego średniowiecza;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- omawia przyczyny wielkiej schizmy zachodniej;
- przedstawia podłoże walki soboru i papieża o prymat w Kościele;
- charakteryzuje ruchy reformatorskie w Kościele w XIV i na początku XV w.;
- wyjaśnia znaczenie takich terminów jak np.: schizma zachodnia, koncyliaryzm, wklefizm, husytyzm.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;

- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Przygotowanie do zajęć. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Spory i ruchy reformatorskie w Kościele”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” i multimedium w sekcji „Film” tak, aby podczas lekcji mogli w niej aktywnie uczestniczyć i wykonywać polecenia.
2. Chętni lub wybrani uczniowie przygotowują prezentację na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj” oraz w filmie.

Faza wstępna:

1. Prowadzący lekcję wyświetla na tablicy jej temat. Następnie określa cel zajęć i informuje uczniów o ich planowanym przebiegu.
2. Nauczyciel zadaje uczniom pytanie o umiejscowienie tematu lekcji w czasie. Pyta: W jakim okresie się znajdujemy? Co ważnego działo się wcześniej? Uczniowie powinni krótko omówić kryzys władzy uniwersalnej w Europie późnego średniowiecza oraz niewolę awiniońską papieża.

Faza realizacyjna:

1. Prezentacje uczniów. Część właściwa lekcji zaczyna się od prezentacji efektów pracy w domu wybranych uczniów. Pozostali uczniowie zadają pytania prezentującym oraz uzupełniają informacje.
2. Praca z drugim multimedium („Film + Sprawdź się”). Uczniowie zapoznają się z pierwszym z filmów. Klasa dzieli się na grupy do czterech lub pięciu osób. Każdy

zespół opracowuje odpowiedzi do polecenia 3: omawia konsekwencje postanowień soboru bazylejskiego. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie liderzy grup odczytują swoje propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.

3. Uczniowie zapoznają się z drugim z filmów z sekcji „Film + Sprawdź się”. Tym razem pracują w parach. Wykonują polecenie 4: wyjaśniają, czym jest *devotio moderna* i założenia tego nurtu w Kościele. Omawiają również założenia wklefizmu (polecenie 5). Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie wybrani lub chętni uczniowie odczytują swoje propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie podsumowują swoją wiedzę z wykorzystaniem mapy myśli, pracując w dotychczasowych grupach. Każda grupa na środku kartki A4 wpisuje główne hasło „Spory i ruchy reformatorskie w Europie późnego średniowiecza” i rysuje gałęzie mapy. Powinny rozchodzić się promieniście i rozdzielać na kolejne gałęzie. Słowa, które zostaną umieszczone nad gałęziami, powinny być słowami kluczami wyrażającymi istotę myśli lub zagadnienia. Ważne, aby cała mapa zmieściła się na jednej stronie.
2. Po wykonaniu pracy, w zależności od liczebności klasy i czasu, nauczyciel prosi o omówienie mapy myśli przedstawicieli wybranych lub wszystkich grup.
3. Nauczyciel omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów. Ocenia również prezentacje uczniów przedstawione na początku lekcji.

Praca domowa:

1. Wykonaj ćwiczenia 1 i 2 z sekcji „Film + Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

M. Banaszak, *Historia Kościoła katolickiego*, t. 3, *Czasy nowożytne 1517–1758*, Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej, Warszawa 1989.

P. Chaunu, *Czas reform. Historia religii i cywilizacji (1250–1550)*, tłum. J. Grosfeld, Warszawa 1989.

W. Tasak, *Reformacja. Sukces czy porażka?*, Warszawa 2017.

Wskazówki metodyczne:

Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się ze wszystkimi materiałami filmowymi, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę. Filmy mogą być również wykorzystane jako materiał przypominający i wprowadzający w lekcjach związanych z genezą reformacji.